

BRATŘI ŠEBELOVI

Církev v poválečném Československu

V poválečné ČSR nebyla vytvořena běžná parlamentní demokracie. Silné postavení SSSR naznačovalo budoucí směřování politického vývoje u nás. Velmi nešťastně se zkombovala slabost demokratických stran, plíživá komunizace pravice, podporovaná promyšlenou strategií Gottwalda se slabostí a nepevným postojem prezidenta Beneše. Strategie převzetí moci komunisty byla mnohokrát konzultována se sovětskými poradci již během války a na rozdíl od demokratické části společnosti měl Gottwald v dalších cílech jasno.

Církev se vzpamatovávala z válečných útrap, ale její postavení bylo značně odlišné než například v sousedním poválečném Rakousku. Tam byla církev ušetřena velkých likvidačních tažení po roce 1948 a tak mohla zdařile definovat svoje další směřování v demokratické společnosti.¹ Mariacelský manifest (svoboda a důstojnost člověka) se stal desetibodovým, dobře promyšleným fundamentem zásad vztahu státu a církve. „Zde se z církve politizující stala svobodná církev ve svobodné společnosti.“² V Československu a dalších zemích ve sféře sovětského vlivu se zatím zatahovala železná opona. Demokracie byla vymýcena, lidská práva pošlapána a postavení církve dehonestováno moderním „honem na čarodějnice“. Rakouský kardinál König začal z pověření papeže Jana XXIII. navštěvovat země za železnou oponou, ale jeho cesty směřovaly především do Maďarska. II. vatikánský koncil³ se zabýval fenoménem ateismu v moderní Evropě a zejména v zemích socialismu v pastorální konstituci „Církev v dnešním světě.“ König vedl sekretariát pro nevěřící z pověření papeže Pavla VI. od roku 1965. Bývá také nazýván architektem východní politiky Vatikánu. Obecně lze konstatovat, že Vatikán od poloviny 60. let ustoupil od důsledné politiky antikomunismu. Byla nahrazena myšlenkou mírové koexistence. Byla to však reálná možnost pro přežití církví v ateistické (komunistické) státní struktuře. A právě „zápas o přežití“ dobře definuje situaci církve v komunistických zemích. Tato smířlivá politika Pavla VI. byla vedena snahou zachovat církevní struktury v komunistických zemích tak, aby alespoň částečně plnily svoji funkci. Ovšem řada dohod s ateistickými antidemokratickými vládami byla vnímána jako zbytečně kompromisní i řadou katolíků v dotčených zemích. Podobné kompromisní postoje potom vedly ke vzniku organizací typu „Pacem in terris“. Ty se postupně dostávaly za onu křehkou hranici kompromisu a zabředly do hlubokého pole kolaborace.

Proticírkevní opatření v ČSR po roce 1948 byly zvláště drastické. Beran byl bezprecedentně internován, kněží popravováni, mnozí doslova donuceni k dalšímu odboji nebo k emigraci. A pozice emigrantů-kněží se nijak nelišily od situace emigrantů-světských osob. Např. emigrantské vlny v Austrálii byly vystaveny katastrofálním podmínkám, kněží dlouhodobě nemohli vykonávat svoji práci. Oficiální stanovisko tamějších domácích církevních struktur bylo k této situaci více než vlažné.

Česká církev se ze dna útrap zvedla především vlastní silou a díky silným osobnostem, často vězněným a pronásledovaným – Opasek, Mádr, Tomášek a další. Právě kardinál Tomášek se stal symbolem církevního antikomunistického odporu. A byl to on, kdo připomínal svým osobním vzorem nelehkou situaci československého obyvatelstva a věřících obzvlášť. O této části však pojednáme později. Situace katolické církve nebyla ale nijak růžová ani bezprostředně po obnovení demokracie

¹ 1952, 1. poválečný sjezd katolíků v Rakousku

² Fenzl, A.: Kardinál König a vatikánská „východní politika“ překonání izolovaného postavení církve v komunistickém režimu.

³ 1962–1965

v poválečném Československu. Hrdinství a oběti kněží byly často bagatelizovány nebo i zamlčovány. Církev stála proti „vlku v rouše beránčím“, protože komunisté, kteří ještě nepřebrali moc, si dobře uvědomovali, kdo je jejich velký nepřítel. Bylo zapotřebí církev dostat do role podezřelé instituce, která se na národním zápasu proti okupantům podílela buď minimálně, nebo dokonce s nepřítelem spolupracovala. Ani dnes si nemůžeme být zcela jisti počtem obětí z řad kněží v době okupace. Zdroje uvádí⁴ celkem 371 vězněných kněží všech diecézí Protektorátu, z toho 111 bylo internováno v koncentračních táborech a věznicích. Olomoucká diecéze je hned na druhém místě za Prahou co do počtu perzekvovaných a vězněných. Jiné zdroje⁵ však hovoří až o 500 vězněných a z toho 76 usmrcených duchovních. Přestože byly oběti zmiňovány v předchozí publikaci⁶, je na místě zmínit několik jmen. P. Šebela, o jehož životní cestě pojednává tato kapitola, augustiniánský kněz Dr. Augustin Schubert – umučen v Dachau, Dr. Anton Gebert – smrt v důsledku zápalu plic v Dachau, ThDr. Ferdinand Hrouda – zemřel ve vězení, profesor Karel Kratina, „anděl z Dachau“ kněz Engelmar Unzeitig a mnozí a mnozí další.

Kolaborace a mimořádné lidové soudy

Není divu, že po válce, v době všeobecného účtování, se hledali zrádci a kolaboranti i v řadách církve. Kolaborací rozumíme záměrnou a dobrovolnou spolupráci s nepřítelem, s okupační silou. Okupanty do roku 1968 v naší historii označujeme výhradně příslušníky německého státu, nacistické státní moci. Kolaborace však neznamená jen udání svého bližního, po němž následuje zatčení, věznění a fyzická újma. Kolaborací je myšlen i aktivní souhlasný postoj s nepřátelskou okupační silou. Dobře to lze dokumentovat na příkladu těšínského kněze Pavla Zahradníka, který své problematické kázání nazval „*Pozdrav osvoboditelům*“. Osvoboditeli nazýval německé okupační síly, kterým zjevně dával přednost před chováním Poláků v části Těšínska. Pokud byla prokázána vina, soudy posuzovaly tyto případy velmi přísně. Zmíněný kněz byl odsouzen do žaláře v délce trvání 17 let. Pokud by mu jeho činností byla prokázána újma na životech, reálně by mu hrozil trest smrti. Kolaborace v době Protektorátu prorůstala všemi složkami společnosti a bylo by nepřirozené, kdyby církevní prostředí zcela minula.

Nástroji k vypořádání s kolaboranty se staly v roce 1945 a dále Mimořádné lidové soudy. Jejich zřízení vycházelo z Velkého retribučního dekretu⁷ č. 16/1945 Sb. Průběh procesů byl upraven i tzv. malým dekretem, dekretem o Národním soudu a o zajištění státně nespolehlivých osob v době revoluční. Původní platnost retribučních dekretů byla do května 1947, po komunistickém puči byla obnovena a prodloužena do konce roku 1948. Soudy vznikly z poválečné nutnosti. Problém je, že vznikaly často spontánně a v zásadě nezákonně jako výsledek revoluční situace bezprostředně po konci války, v květnu 1945. Velký retribuční dekret však Beneš vydal až v červnu téhož roku. Odhaduje se, že na následky takovýchto improvizovaných soudů, lynčů a svévolných rozsudků přišlo o život kolem 3000 Němců. Stejně tak tyto improvizované soudy, mnohdy zřizované revolučními národními výbory, zasahovaly s bezprecedentní rychlostí proti domnělým nebo skutečným kolaborantům. Těchto případů je rovněž mnoho zdokumentováno a podloženo v pramenech. Snahou bylo v zrychleném běhu vytvořit dostatečně silný soubor právních norem, které by postihovaly širokou škálu protizákonného jednání. V rámci procesů řádně zřízených mimořádných lidových soudů se dbalo na to, aby případy měly pevnou důkazní základnu a obvinění nebyli odsuzováni na základě domněnek. Trest smrti byl totiž nejvyšším rozsudkem, který mohl být udělen senátem mimořádných lidových soudů.

⁴ Horn, D.: Role katolické církve v Protektorátu Čechy a Morava v období 1939–1945. UK Praha 2017, str. 26–32

⁵ Zpravodajství IDnes z 25. 1. 2023

⁶ Pedagogové a prefekti chlapeckého knížecího semináře v Kroměříži, www.agkm.cz/historie

⁷ Dekret prezidenta republiky E. Beneše

Retribuční dekrety jsou dle názoru právníků problematickou záležitostí především díky principu retroaktivity⁸ a s ohledem na skutečnost, že odsouzeným byla fakticky odeprána možnost odvolání. „*Proti rozsudku mimořádných lidových soudů není řádných opravných prostředků. Žádost o milost, podaná kýmkoliv, nemá odkladného účinku. Trest smrti se vykoná do dvou hodin po vyhlášení rozsudku. Na výslovnou žádost odsouzeného může být lhůta prodloužena o další hodinu.*“⁹ Proces probíhal bez zbytečných odkladů ve zrychleném řízení. Nabízí se otázka proč. Jednoduše, počty obžalovaných a podezřelých byly natolik vysoké, že bylo zapotřebí co nejdříve tuto bolestnou národní kapitolu uzavřít.

Již na konci května 1945 začala vlna zatýkání. Souběžně s ní leckde probíhaly vlny „revolučního zúčtování“, bezuzdného násilí, páchaného na německém civilním obyvatelstvu i Česích. Tato temná stránka našich dějin je celkem ignorována, nebo podávána jako vcelku pochopitelná odplata. Z mnohých hrůzných činů (upalování německého obyvatelstva zaživa v Praze, masakr civilistů v Horních Moštěnicích na Přerovsku atd.) jsou také obviňovány různé podezřelé existence, „partyzáni“ nebo i devianti, které prostě stvořila doba. Proto jsou i dnes tyto případy považovány za ojedinělé excesy. Není tomu tak. Tyto případy byly umožněny především aktivním a souhlasným postojem k odplatě, prezentovaným E. Benešem a mnohými dalšími politiky v exilu. Prezident mnohé naznačil v rozhlasovém projevu v Londýně dne 27. 10. 1943: „...*konec této války bude u nás psán krví...bude se vracet Němcům nemilosrdně a mnohonásobně všecko to, co od r. 1938 v našich zemích napáchali.*“ Dalším příkladem může být názor Benešova tajemníka Dr. Prokopa Drtiny ve zprávě z Londýna ze dne 16. 7. 1944: „*nemůžeme tedy spoléhat a vyčkávat mezinárodního řešení. Jest třeba, abychom si mnoho vyřídili sami ihned v prvních dnech po osvobození, aby všech vinných nacistů co nejvíce od nás uteklo ze strachu před občanskou revoltou proti nim v prvních dnech revoluce, a aby co nejvíce těch, kteří se budou jako nacisti bránit a klást odpor, bylo v revoluci pobito.*“ Vrcholným souhlasem jistě byla výzva československé vlády ze 17. 4. 1945 v Košicích: „...*dejte vyvrát ze svých srdcí živelné nenávisti vůči německým katanům.*“ Lze však považovat tyto výroky, toto nabádání k všelidové pomstě za historicky nespravedlivé? Beneš a jeho spolupracovníci mluvili vždy o pomstě se spojením slova „spravedlivá“. Na druhé misce vah leží Heydrichiáda a víc jak 300 000 mrtvých Čechů a Moravanů z doby Protektorátu.¹⁰

Zatčení v květnových a červnových dnech putovali do rychle zřizovaných koncentračních táborů, kde byli internováni a kde čekali na svůj proces nebo případný odsun. Koncentrační tábory se nijak zvlášť nelišily od německých, ba často byli stavitelé motivováni snahou, aby se německým co nejvíce podobaly. Jednalo se o provizorní stavby ze dřeva, zřizované na okrajích měst. Koncentrační tábor v Kroměříži ležel v dnešní lokalitě obchodního centra Kaufland. Podmínky hygieny a stravy byly poválečné, tedy katastrofální. Často se zde vyskytly epidemie infekčních chorob a ty měly na svědomí nejvíce mrtvých z řad vězňů. Byli zde umístěni Němci i Češi. Němci čekali na vyšetřování, zda se za Protektorátu nedopustili závažných trestných činů nebo zda nejsou utajenými členy gestapa. Podobným sítím procházeli Češi¹¹, podezřelí z kolaborace nebo i hospodářských přečinů, tzv. keřasení. S vězňenými byli leckdy do koncentračního tábora umístěni i jejich příbuzní, dokonce s malými dětmi.¹² Němci čekali na povolení k odsunu, problematické postavení měli zejména ti, kteří čekali na odsun do Rakouska. Staré rakouské „červené“ pasy neplatily a nové doklady nebyly. Po dobu čekání na odsun, proces nebo na souhlas s nevinou vězněného byli tito využíváni jednak na

⁸ Lex retro non agit – zákon nepůsobí zpětně. Tento princip byl porušen, neboť kolaboranti dostávali tresty za činnost, která v době, kdy ji páchali, nebyla podle platných zákonů postížitelná

⁹ Paragraf 31

¹⁰ Dle historiků Vojenského ústředního archivu v Praze se počet obětí odhaduje na 343 000

¹¹ Počet českých a moravských členů gestapa je značný

¹² Příkladem může být věznění kvasické větve Thunů v kroměřížském táboře

obnovovací práce v okolí tábora – podíleli se na odklizení válečných škod a zejména na obnovení komunikací, silnic a železnic. Velký počet vězňů odebírali sedláci a rolníci na pomocné práce. Bez nadsázky lze říci, že poválečná zemědělská produkce byla zachována a obnovena posilou vězňů z koncentračních táborů. Je zřejmé z mnoha případů, že se do koncentračních táborů dostali také lidé nevinní, někdy omylem, mnohdy z pomsty. Podmínky v táborech byly různé, nedostávalo se především jídla. Proto vězni velmi rádi odcházeli na polní práce, neboť to umožňovalo uniknout aspoň na chvíli podmínkám lágru. Z archivních dokumentů víme, že mnozí zaměstnavatelé motivovali své „polní otroky“ k práci jídlem a často vznikaly mezi rodinou sedláka a vězněm i osobní vztahy. Svědčí o tom žádosti sedláků, aby na polní práce dostali přiděleného svého, již osvědčeného vězně. Z řady táborů máme doložené případy brutálního chování českých dozorců k vězňům, které končilo tragicky. Nebylo to ovšem pravidlem, v nařízení vnitra, které platilo v celé zemi, bylo dozorcům výslovně zakázáno jakkoliv týrat vězně nebo je fyzicky napadat. Že to bylo ve jménu revoluční spravedlnosti porušováno je zřejmé.

Pokud byl případ vězně posouzen jako podezření z kolaborace, bylo zahájeno trestní řízení pro propagaci a podporu nacistického hnutí podle par. 3 odstavce 1 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. Mimořádné lidové soudy zasedaly v sídlech 24 tehdejších krajských soudů, ale podle potřeby i jinde. Jednalo se nejdříve v pětičlenných senátech, později po obnovení dokonce v tříčlenných. Jediný předseda senátu byl soudce z povolání, ostatní členové byli tzv. soudci z lidu. Jednání probíhalo v intencích stanného práva, čas na projednání případu k vynesení rozsudku byl omezen na tři dny. Obžalovaný mohl být odsouzen v nepřítomnosti, vždy měl nárok na obhájce. Jako trest nehrozila jen smrt nebo odnětí svobody, ale také nucené práce, propadnutí majetku a ztráta občanské cti. Vzhledem k průběhu zrychlených procesů se můžeme domnívat, že došlo k justičním omylům. Nebudeme se však zabývat posouzením této věci, lze však uvést následující statistiku. 1945–1948 bylo mimořádnými lidovými soudy posouzeno celkem 132 549 obvinění. Ve 49 666 případech soudy obviněné osvobodily nebo pro nedostatek důkazů zastavily trestní řízení. 22 087 osob bylo odsouzeno. Padlo a bylo vykonáno 700 rozsudků trestu smrti.¹³ Zbývajících 60 000 případů bylo zastaveno buď z důvodu neznámého pobytu pachatele nebo kvůli již provedené repatriaci, odsunu nebo předáním případu řádným soudům.¹⁴

Vraťme se k otázce kolaborace kněží v době války. Nebyla četná. Jako příklad lze použít případ z Těšínska a to právě proto, jak byl tento region specifický. Situace zde byla značně odlišná od zbytku Protektorátu. Oblast Těšínska se hlásila ke katolickému náboženství, ale vzhledem k historickému vývoji zde byl i značně vysoký počet evangelíků. V době polského záboru Těšínska byly katolické farnosti připojeny k diecézi v Katovicích. Po začlenění Těšínska do Říše jmenoval vratislavský metropolita pro tuto oblast světícího biskupa Josefa Furge. Kolaborace se týkala pouze dvou jmen duchovních. Navíc byla podmíněna špatnými zkušenostmi s Poláky. To možná vysvětluje příklon kněze k nacistické okupační moci, jak již bylo poukázáno na případu P. Zahradníka. Ve zbytku Protektorátu nejsou doloženy příklady zjevné kolaborace duchovních s nepřítelem. Kněze najdeme na druhé straně barikády, v nacistických věznicích, koncentračních táborech nebo dokonce v zahraničních vojenských kontingentech. Pokud se stal příklad zjevné kolaborace, nijak se nedotýkal církve jako celku. Takovýto člověk dostal řadu svých spolubratrů do vězení. Příkladem budiž kauza Franze Wernera Bobeho. Byl to německý katolický kněz, snad po matce českého původu, člen řádu maltézských rytířů. Ten nadšeně spolupracoval s církevním oddělením pražského gestapa a jeho činnost byla nechvalně proslulá. Ostatně kardinál Kašpar jej za jeho činnost suspendoval. Jeho přičiněním gestapo zatklo kanovníka svatovítské kapituly Antonína Bořka Dohalského. Ten byl mučen

¹³ Přesně 98 % rozsudků trestu smrti bylo vykonáno

¹⁴ Statistiku zpracoval Ústav pro studium totalitních režimů

v Terezíně a na následky nelidského zacházení umírá v Osvětimi. Podobně mu lze přičíst podíl na zatčení Otty Lva Stanovského a asistenci při zatčení biskupa Gorazda. 16. dubna 1947 byl za svoje činy odsouzen k trestu smrti a popraven.

Příběh druhý

P. Josef Šebela

Život tohoto kněze, absolventa arcibiskupského knížecího semináře, je typickým příběhem muže, který svým životním postojem bojuje proti totalitnímu režimu. Je za to perzekvován, trestán a vězněn. Narodil se 29. února 1884 v Ruprechtově, do rodiny domkáře¹⁵ Aloise a Františky Šebelových. V rodině se stal Josefovým profesním vzorem strýc, páter František Šebela. Vlastenecký kněz, člověk velmi činorodý, organizátor mnoha spolků a muž, farníky oblíbený. Patrně pod jeho vlivem se Josef, stejně jako jeho starší bratr po absolvování maturity vydá na bohosloveckou fakultu. A právě v této větě se skrývá zvláštnost našeho druhého příběhu. Při zkoumání života Josefa nelze minout životní strážně jeho staršího bratra Aloise. Jeho životní příběh se ubíral trochu jinou cestou než Josefův, ale přesto tito bratři mají tolik společného, že je nelze od sebe oddělit. Tím spíše, že jejich studijní doba a rané mládí bylo velmi podobně prožívané, dokonce ve stejném městě. V životopisu obou mužů se objevuje chyba, či spíše nepřesnost. Autoři shodně uvádí, že jak Alois, tak Josef jsou absolventy německého gymnázia v Kroměříži. Starší Alois nastoupil jako dvanáctiletý jinoch do kroměřížského arcibiskupského chlapeckého semináře. Zde zdárně studoval a připravoval se k maturitní zkoušce. Protože seminář neměl v té době ještě právo veřejnosti¹⁶, bývalo zvykem, že poslední dva roky studia, septimu a oktávu chlapci absolvovali jako hosté na spřátelené kroměřížské piaristické koleji. Toto gymnázium bylo v roce 1873 postátněno a změněno na státní německou školu. Zde studenti „malého“ arcibiskupského semináře pilovali především němčinu a prošli státní maturitní zkouškou. Nicméně, nepřestali být domovskými žáky arcibiskupského semináře, byli vedeni ve školní agendě a po maturitě se stávali jeho absolventy. Tento stav trval až do roku 1911, kdy seminář obhájil právo veřejnosti, a chlapci mohli skládat maturitu na domovské škole. Alois maturoval v roce 1898, jeho spolužákem ve třídě byl budoucí kněz Matěj Pavlík, později pravoslavný biskup Gorazd. Josef svého bratra následoval o čtyři roky později, museli se jistě na chodbách arcibiskupského semináře vidět, ale studijní čas trávili každý zvlášť se svojí třídou. Josef takto absolvoval v roce 1903.

Přesto, že druhý příběh je Josefův, čtenář jistě promine malou odbočku logické věkové posloupnosti a uvedení několika údajů ze života Aloise, staršího bratra.

P. Alois Šebela

Narodil se 26. ledna 1880. Jak bylo řečeno, rodiče byli velmi chudí a poslat synka na studia do Kroměříže vyžadovalo nemalé osobní oběti. Tím spíše, že jej za čtyři roky bude následovat bratr Josef. Určitě se na financování studia podílel také strýc František, v té době již kněz v Otnicích.¹⁷ Alois byl v roce 1902 arcibiskupem Kohnem po studiích na olomoucké bohoslovecké fakultě vysvěcen na kněze a jeho kněžská

¹⁵ Chalupník, majitel obydlí bez pole, maximálně s nepatrnou výměrou polností nebo předzahrádky. Živil se obvykle nádenickou, příležitostnou prací nebo řemeslem. Patřili k sociálně nejslabším vrstvám obcí.

¹⁶ Studenti nemohli na tomto ústavu konat závěrečnou maturitní zkoušku

¹⁷ O životě Aloise pojednává publikace: Larisch, J.: P. Alois Šebela – kněz mnoha funkcí a rolí, čestný kanovník a mučedník. Biskupství opavsko ostravské 2022.

dráha začíná právě v Otnicích, kde vypomáhá svému strýci Františkovi. Zde působí do roku 1908 a mimo svoje kněžské povinnosti se aktivně zúčastní spolkového života. Zakládá 1. skupinu Všeodborového sdružení křesťanského dělnictva ve Slezsku, působí i v Katolickém lidovém spolku. Určitě se projevil vliv jeho strýce, který byl podobně společensky angažován. Alois byl činnorodý kněz s hlubokým angažmá v sociálních problémech své doby.

V roce 1908 je jmenován vikářem Kolegiální kapituly při kostele sv. Mořice v Kroměříži. Stává se tak blízkým spolupracovníkem probošta Dr. A. C. Stojana. Alois pomáhá Stojanovi v jeho velmi činnorodem kroměřížském období, je vynikajícím řečníkem a dobrým organizátorem mnoha akcí. Podobně jako Stojan, i on se stává členem mnoha jednot, některé zakládá nebo je vede. Převážně jde o křesťanské sociální spolky, je věren své zásadě být prospěšný nejvíce potřebným. V Kroměříži setrvá dlouhých dvacet let a v tomto hanáckém městě zapustí pevné kořeny. Jeho působení je ale přerušeno válkou a tak jako mnozí jiní, i Alois musí narukovat. Od roku 1915 se pohybuje převážně na italských bojištích jako polní kurát. Z války se vrací do Kroměříže právě včas, aby se aktivně zapojil do pádu monarchie a vyhlášení svobodné Československé republiky. Kromě duchovní práce se veřejně angažuje, zastává řadu správních i politických funkcí. V letech 1922–1924 se začíná jeho zásluhou se stavbou Lidového domu, je aktivním členem Orla, zakládá Stavební družstvo a přijímá funkci místopředsedy spolku Rolnické Zádruhy¹⁸. V letech 1923 a 1927 se stává i zastupitelem města a přijímá členství v Československé straně lidové. Jeho pracovní i kněžský záběr byl ohromný. Ke všemu na svá bedra naložil vedení vinařské společnosti Unitas, kde pracuje jako zástupce ředitele a od roku 1928 se stává jejím ředitelem.

Od roku 1928 mění své působiště, přesouvá se do Jaktar ve Slezsku. Samozřejmě pokračuje ve svých projektech, nemá ve zvyku nedotahovat věci do konce, ale veškeré své síly napne na obnovu duchovního života nové farnosti. Jaktar je dnes součást města Opavy, a opravený kostel, fara a hřbitov ještě připomínají působení P. Aloise Šebely. Jenomže neblahý čas národního ponížení se přibližuje. V roce 1938 se vrací zpět do své Kroměříže. Jako český kněz ví, že pro něj v záboru Slezska nebude místo a tak se stane jedním z emigrantů do své vlastní země. Pomýšlí na odpočinek, straní se veřejného života a více si užívá soukromí. Přesto je 5. října 1941 zatčen. Gestapo a německé úřady arizují arcibiskupské statky, nic nepomohou protesty olomouckého arcibiskupa. Alois je stále ředitelem církevního vinařského spolku Unitas, který proměnil v ekonomicky zdatnou a prosperující společnost. Není divu, že se stal pro německé orgány nepohodlným. Zatýkání ostatně postihlo i jiné funkcionáře statků, včetně ředitele Jana Holuba. Ten věznění zaplatil podlomeným zdravím a brzkou smrtí.

Alois je vězněn čtyři měsíce, aniž by bylo proti němu vzneseno obvinění. Po celou tu dobu je vyslýčán gestapem. Šlo o to, propojit případ ředitelství Arcibiskupských statků s národní rezistencí tak, aby zabavení majetku proběhlo zdánlivě legálně. Zatčení měli být napojeni na odbojové organizace „Národní odboj“ a „Obrana národa“. Obě organizace v podzemí v Kroměříži měly svoje členy, ale konkrétně Šebela byl udán známým kroměřížským konfidentem Viktorem Kietzkou. Ten Šebelu obvinil z nepřátelského chování vůči Říši a dokonce z krádeže liturgických předmětů.¹⁹ Šebela byl navíc známou osobností města, Čech a vlastenec. Kroměříž v době nástupu okupace již byla českým městem, z 18 546 obyvatel se jen 506 hlásilo k německé národnosti. Celý politický okres Kroměříž měl 66 751 obyvatel, z toho jen 650 byli Němci a 239 obyvatel bylo příslušníků židovského

¹⁸ Podporuje vznik právního institutu, který spočívá v majetkovém společenství několika příbuzných selských rodin. Jde o širší rodinu, která spravuje společný majetek prostřednictvím zvoleného zástupce, jednatele.

¹⁹ Chrást, V.: Protektorátní Kroměříž. FF, UPOL 2010

národa.²⁰ Okupační úřady dělaly vše proto, aby německý element ve městě posílily a zvýhodnily oproti domácím obyvatelstvu. Proces s ředitelstvím statků měl mít i odstrašující účinek.

Z brněnské věznice „Pod Kaštany“ byl Šebela na konci ledna 1942 přesunut do koncentračního tábora Osvětim. S podlomeným zdravím umírá po pouhých deseti dnech. Kroměříž ale na statečného kněze a mučedníka nezapomněla. V roce 1948 byla jemu a dalším statečným odhalena pamětní deska. V Jaktarži nese jedna ulice Šebelovo jméno a pamětní deska zde byla odhalena 2022. P. Šebela je uložen na kněžském poli na hřbitově v Kroměříži.

Nyní se vrátíme na začátek našeho příběhu, k mladšímu bratrovi Aloise, Josefu Šebelovi.

Mladý Josef po maturitě zamířil, stejně jako jeho strýc i bratr, na bohosloveckou fakultu do Olomouce. Vysvěcen na kněze byl v roce 1907 a počátky kariéry měl docela pestré. Začíná jako kaplan v Třeboňově²¹ a v Litvli. Jeho prvním farníkem místem se staly Bohuňovice v hanáckém kraji. Od roku 1929 slouží v Kunovicích a na Slovensku v Nitře. Právě z Nitry odchází do Mödlingu v Rakousku a zde vstupuje do řádu Společnosti Božího slova, k verbistům.²² Ti měli za úkol především hlásání evangelia prostřednictvím misionářů tam, kde ještě slovo Boží nebylo hlášáno. Josef tak vkročil na misionářskou dráhu. S vytvořením Československé republiky se počítalo s tím, že verbisté budou působit na území nově vzniklého státu, ale z různých důvodů k tomu došlo až po více než dvaceti letech. Josef vstupuje do řádu v roce 1932, nějakou dobu pobývá opět v Nitře a v roce 1939 působí jako farní administrátor a správce kostela v Bratronicích u Kladna. Je to opuštěná malá ves asi 30 kilometrů od Prahy, místo nepříliš živé i dnes.²³ V době okupace ale územně patří do Protektorátu Čechy a Morava a tak se zde Josef usazuje. Musí začít s rekonstrukcí fary i kostela a záhy jsou jeho opravné kroky zřetelně vidět. Z Nitry jej provází další tři řeholní bratři a jejich zásluhou byl do obce zaveden i vodovod. Šebela se věnuje pastoraci a především práci s mládeží. Rediguje časopis „Říše boží“, který se věnoval zejména misijním tématům. Podařilo se mu vydat kalendář „Náš misionář“ a až do roku 1943 zde bratři celkem poklidně žijí.

Dne 31. srpna 1943 do Bratronic dojde gestapo a Šebela je na místě zatčen. Jeho věznění bylo součástí tažení nacistů proti řádům obecně. Spatřovali v nich příliš nezávislého ducha, který se nepoddává diktatuře a nad kterým nemají kontrolu. Verbisté, se svými zahraničními kontakty a nadnárodním přesahem je dráždili mimořádně. Šebela je přemístěn nejdříve do věznice na Pankráci, kde probíhaly první zostřené výslechy. Formálně byl obviněn ze závažného hospodářského deliktu, měl se podílet na přenesení kapitálu řádu z Protektorátu do Misijního domu v Mödlingu. Pobývá i v terezínské „Malé pevnosti“, zde je dle vlastní výpovědi opakovaně vyslýchán a mučen. Věznění se táhne až do poloviny února 1944, aniž by byl postaven před soud a odsouzen. Je v tzv. ochranné vazbě a korespondence s vnějším prostředím byla prakticky nulová. Jen jednou mohl dát vědět na korespondenčním lístku, že je ještě naživu.²⁴ Konečnou stanicí jeho utrpení byl koncentrační tábor Dachau. Nacisté sem svázeli kněze od roku 1940, číslo vězněných přesáhlo nakonec 2760 týraných kněží ze všech koutů Evropy. Dachau byla pro nacistické úřady destinace, kam posílaly nepohodlné kněze, z nichž mnozí zde položili své životy. Podmínky k životu zde byly otřesné, nedostávalo se jídla, základní hygieny a kněží byli často zavražděni buď z rozmaru, nebo na vyšší rozkaz. Jen z českých zemí sem bylo umístěno víc než 160 kněží různé národnosti a denominací.²⁵ Dachau byl

²⁰ Hlášení okresního úřadu KM vrchnímu radovi z 27. března 1939

²¹ Malá obec v Pardubickém kraji poblíž Svitav

²² Societas Verbi Divini (SVD), založen 1875 sv. Arnoldem Janssenem ve Steylu (Nizozemí)

²³ 944 obyvatel, v době komunismu vojenské pásmo, spadající do kruhové protiletecké ochrany hlavního města

²⁴ 1943 z Terezína píše svému synovci, knězi P. Stanislavu Gottwaldovi

²⁵ Svědkové víry v městě hrůzy. Katolický týdeník, 2020/18, 28. 4. 2020

typický vyhlazovací tábor s plynovými komorami, vězně decimovaly epidemie, masové popravy a experimenty německých „lékařů“.²⁶ V některých, zejména časopisových článcích, je zmiňováno, že kněží v Dachau měli od nacistů tzv. zvláštní zacházení. To může snadno evokovat dojem úlev nebo jakési ochrany. Ovšem realita byla taková, že kněží se k pracovním povinnostem ještě starali o mrtvé, které vynášeli z infekčních baráků, ba dokonce zde přijímali dobrovolně ošetrovatelskou službu. To se rovnalo rozsudku smrti.²⁷ Vězeňská samospráva se etablovala především z řad trestanců nebo komunistů. Ti samozřejmě neměli žádný důvod duchovní šetřit.²⁸ O drastických podmínkách svědčí 37 mrtvých kněží jen z českých zemí. Dachau měl být z příkazu Himmlera 29. dubna 1945 zlikvidován, vězňové dílem přemístěni a dílem vyvražděni. 21. dubna začal první „pochod smrti“ Kněží se pokusili vyvléci zejména z druhého pochodu, který začal 26. dubna a byl opravdu smrtící. Pochod v délce 140 km přežili jen nemnozí. Naštěstí nacistický režim již dodělal, Dachau bylo bombardováno a ve městě vypuklo povstání, které iniciovali někteří vězni, uprchlí z pochodu smrti. 29. dubna byl tábor osvobozen americkou armádou.

Josef s velkým štěstím přežil a vrací se do Bratronic. Jeho podlomené zdraví si žádá léčení, ale brzy se s obnovenými silami zapojuje do práce. Plánuje obnovení misijní činnosti, pracuje na vydání časopisu „Říše boží“ a opět chce vydat kalendář „Náš misionář“. Dokonce se vypravil na bohoslovecký sjezd na Velehrad. V roce 1946 mu na pomoc opět přichází bratři verbisté, celkem čtyři řádoví bratři pracují na poválečné obnově Bratronic. Rok 1947 nebyl nijak optimistický, krize „divné demokracie“ byla ve společnosti zjevná. Verbisté se přemísťují do Chrudimi a Dolních Životic u Opavy a s ThDr. Hlouchem Šebela jedná o přemístění verbistů do Domažlic. Josef pozorně sledoval politický vývoj a obával se nejhoršího. Po převratu se snaží navázat kontakty se slovenskými bratry a s biskupy ve snaze vytvořit skupinu odporu proti komunismu. V té době vedl řádový dům bratr Lazecký, cestoval osobně na Slovensko a v tu chvíli komunistický režim udeřil. 14. dubna 1950 byl zatčen Lazecký a Šebela, ve snaze získat o jeho osudu informace jej následoval v noci z 3. na 4. května 1950. Krátce po věznění nacisty je opět v kriminále, tentokrát

týrán vlastními lidmi. V červenci 1950 je spolu s dalšími bratry převezen do koncentračního tábora Podolinec.²⁹ Právě v klášteře s kostelem sv. Stanislava byl v letech 1950–1951 zřízen koncentrační tábor pro řeholníky násilně zrušených řádů. Tamní klášter redemptoristů byl násilně obsazen policií a Stb v noci z 13. na 14. dubna 1950. Tato noc je ve slovenské historiografii označovaná jako „barbarská noc“. Obyvatelstvo obce a přilehlého okolí odmítalo násilnou ateizaci a násilí vůči řeholníkům a shromáždili se okolo kláštera. Desítky ozbrojenců hlídali vstup a nad hlavy shromážděných obyvatel spustili výstražnou palbu. Velmi záhy byl klášter obehnán ostnatým drátem a na místo byly soustředěny stovky zatčených duchovních. Počet zatčených v první vlně kolísá mezi 650 až 900 lidmi. Mezi vězněné patřil i slovenský biskup Hnilica, kardinál Korec a další. Klášter nebyl na takový příliv lidí disponován a tak se museli řeholníci vměstnat kamkoliv. Spalo se na slámě na chodbách, v hospodářských budovách a ke klášteru bylo civilistům zakázáno se přibližovat. Podolinec byl internační, zadržovací tábor. Vězni po několikátýdenní internaci putovali dál. i tak byl přísně střežen policejními orgány se psy a vězni měli pod přísnými tresty zákaz jakéhokoliv kontaktu s vnějším světem. Byli zde soustředěni především redemptoristé, saleziáni a verbisté, jezuité, jako v té

²⁶ Kolouch, F.: Koncentrační tábor Dachau, www.moderni-dejiny.cz

²⁷ Případ mučedníků B. Hoffmana – se štěstím přežil a kaplana Josefa Kose – zemřel na tyfovou horečku v 28 letech

²⁸ Hoffmann, B.: A kdo Vás zabije..., Společenské podniky, Přerov 1946

²⁹ Prešovský kraj, severní Slovensko

době nejvíc pronásledovaný řád byli drženi zvláště v naprosté izolaci. Přes všechny těžké podmínky nedocházelo v Podolinci k fyzickému násilí ze strany stráží, ba naopak. Postupně se i mezi členy sboru národní bezpečnosti objevili skrytí sympatizanti a díky nim se podařila celá řada útěků. Ne všechny dopadly dobře, ale mnohým kněžím se podařilo dostat se na západ. Nicméně, existuje řada svědectví, že čím byl kněz starší a choval se „intelektuálně“, tím víc byl od stráží ponižován. Psychický útlak, strach a obava z budoucnosti byly jistě stejně zlé jako fyzické násilí.³⁰ V září 1950 velká část vězňů tábor opouští a předstupují před soudy v Prešově a Košicích.

Josef Šebela prošel strážními koncentračního tábora v Podolinci již jako starší člověk. Zdraví měl podlomené utrpením z Dachau a na jeho osobu mimo jiné vzpomínal don Andrej Dermek³¹. Tento významný salezián byl také vězněm a ve vzpomínkách citoval Šebelů, který byl v Dachau vězněn s pozdějším ministrem bezpečnosti Kopřivou. Šebela mu daroval pár věcí, aby se mu lépe žilo, ale Kopřiva se odvděčil slovy: „*My vás stejně jednou postřílíme.*“ Prorocká slova. P. Šebela byl v Podolinci celý podzim a začátkem zimy onemocněl chřipkou. Společně s několika staršími knězi byl přemístěn do obce Sládečková u Nitry a v roce 1952 jej komunisti „uklidili“ do domova pro přestarlé kněze v Báci u Šamorína.³² 9. března 1959 zde ve věku 75 let zemřel. Pro režim již přestal být nebezpečný. Pochován je v Báci na místním hřbitově.

Skončil druhý příběh, zamýšlený původně jako popis životní cesty jednoho kněze, typického mučedníka dvou totalit. Avšak příběh jednoho by nebyl úplný bez druhého. Jejich životní cesty byly trochu odlišné a nevykazují mnoho spojníc. Ani nemohly. Oba zažili nejhorší možnou zkušenost, ztrátu svobody. V případě Josefa k tomu došlo dokonce dvakrát. Oba bratři jsou absolventi dnešního Arcibiskupského gymnázia v Kroměříži.

³⁰ Cyklus videí, vzpomínky pamětníků na tábor v Podolinci: <https://zasvatenyzivot.sk/svedectvom-o-barbarstve-moci-sustredenie-cyklus-videi/> [cit. 15. 02. 2023]

³¹ Andrej Dermek, saleziánský provinciál, profesor bohosloví, politický vězeň, 1914–2002

³² Obec na jihozápadním Slovensku